

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІКРОСЕРЕДОВИЩА МОЛОДІ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

У статті містяться результати порівняльного емпіричного дослідження мікросередовища молоді з високим та низьким рівнем політичної активності. Проаналізовано такі аспекти мікросередовища, як особливості сімейної соціалізації та особливості спілкування в первинних соціальних групах.

Ключові слова: *політична активність, особливості сімейної соціалізації, особливості спілкування в первинних соціальних групах.*

Lisnevskia A.O.

MICROENVIRONMENT PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF YOUTH WITH DIFFERENT LEVEL OF POLITICAL ACTIVITY

In this article the results of microenvironment comparative empirical research of youth with high and low level of political activity are presented. Such aspects of microenvironment as peculiarities of family socialization and peculiarities of communication in primary social groups are analyzed.

Key words: *political activity, peculiarities of family socialization, peculiarities of communication in primary social groups.*

Постановка проблеми. Розвиток громадянського суспільства в Україні не може відбуватися без відповідних змін у політичній свідомості та політичній поведінці її громадян. У зв'язку з цим, важливого значення набуває проблема вивчення тих психологічних передумов, які детермінують політичний розвиток особистості, впливаючи на рівень і зміст її політичної активності. Однією з таких психологічних передумов є психологічні особливості мікросередовища.

Провідну роль у політичному розвитку особистості відіграють особливості сімейної соціалізації. Саме в сім'ї людина отримує найперші знання про політику, засвоює базові елементи політичної культури суспільства, формує ставлення до владних структур і політичних лідерів, набуває досвіду активної участі або ухиляння від участі в політичних процесах. Рівень та характер залученості особистості до політичного життя залежать від таких умов

сімейної соціалізації, як соціально-політична цінність батьківського прикладу, зацікавленість батьків політичним життям, частота обговорення політичних проблем у сім'ї, наявність або відсутність єдності в політичних поглядах батьків, зміст оціночних суджень батьків щодо політичних і суспільних подій, відповідність політичної поведінки батьків їхнім політичним переконанням, узгодженість або суперечливість політичної ідентифікації батьків, громадянська позиція батьків та її реалізація в різних формах політичної участі [2; 3; 4].

Важливе місце в політичному становленні особистості посідає також спілкування в первинних соціальних групах, до яких належать групи друзів, приятелів, навчальні та трудові колективи, дитячі і молодіжні організації, громадсько-політичні об'єднання тощо [1; 5; 6]. Через безпосередню взаємодію з членами первинних соціальних груп особистість засвоює політичні ідеї, цінності, норми, формує моделі політичної поведінки. Ефективність впливу первинних соціальних груп залежить від рівня їх розвитку та від їх значущості для особистості. Чим вищим є рівень розвитку первинних соціальних груп, чим вищою є оцінка своєї групової приналежності, тим більшим є нормативний вплив первинних соціальних груп на особистість.

Оскільки найбільш інтенсивно процес політичного розвитку особистості відбувається в період молодості, важливого значення набуває проблема вивчення психологічних особливостей мікросередовища молоді як найбільш мобільного елемента українського суспільства. Тому **метою** даного дослідження стало розкриття особливостей впливу мікросередовища (політичні аспекти сімейної соціалізації, спілкування в первинних соціальних групах) на рівень політичної активності молоді.

Методика та організація дослідження. У дослідженні брали участь учні Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді, Чернігівського загальноосвітнього навчального закладу I-III ст. №21, Чернігівського вищого професійного училища побутового обслуговування, Чернігівського професійного будівельного ліцею (*учнівська молодь* – 100 осіб

віком 15-17 років); студенти Чернігівського кооперативного технікуму, Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці, Чернігівського державного педагогічного університету (*студентська молодь* – 100 осіб віком 18-21 рік); молодь, що працює в державних установах і приватних організаціях міста (*молодь, що працює* – 100 осіб віком 19-30 років). Загальна кількість учасників дослідження – 300 осіб, з них 144 чоловіки та 156 жінок, віком від 15 до 30 років. **Об’єкт** дослідження: політична активність молоді. **Предмет** дослідження: психологічні особливості мікросередовища молоді з різним рівнем політичної активності.

Для розкриття особливостей впливу мікросередовища на рівень політичної активності молоді було використано метод порівняння контрастних груп (порівнювалися групи молоді з високим та низьким рівнем політичної активності). Рівень політичної активності молоді було визначено за допомогою анкети для вивчення рівня і форм політичної участі особистості, психологічні особливості мікросередовища – за допомогою анкети для виявлення соціально-психологічних чинників політичної активності особистості. Для опрацювання результатів були використані стандартні математико-статистичні процедури за допомогою комп’ютерного пакету SPSS for Windows 11.0.

Результати дослідження. Аналіз особливостей сімейної соціалізації двох груп молоді – з високим та низьким рівнем політичної активності – дозволив виявити статистично значущі відмінності за таким показником, як „психологічні особливості залученості батьків до суспільно-політичного життя”. Не було виявлено статистично значущих відмінностей за такими показниками, як „соціально-економічний статус батьківської сім’ї” і „психологічні особливості виховання в батьківській сім’ї”.

Встановлено, що для батьківських сімей молоді з високим рівнем політичної активності властивий більший інтерес до подій суспільно-політичного життя, ніж для батьківських сімей молоді з низьким рівнем політичної активності. 17,86% відповідей молодих людей з високим рівнем політичної активності свідчать про те, що політичні проблеми завжди були

актуальною темою для обговорення в їхніх батьківських сім'ях порівняно з 3,60% відповідей молодих людей з низьким рівнем політичної активності. Більшість молодих людей як з високим, так і з низьким рівнем політичної активності відмітили, що в їхніх батьківських сім'ях інтерес до політичного життя виникав періодично, залежно від політичної ситуації (54,76% відповідей респондентів з високим рівнем політичної активності та 42,45% відповідей респондентів з низьким рівнем політичної активності), і що про політику в їхніх батьківських сім'ях згадували лише інколи, передусім напередодні виборів (15,48% відповідей респондентів з високим рівнем політичної активності та 35,97% відповідей респондентів з низьким рівнем політичної активності). Співвідношення між цими варіантами відповідей вказує на те, що в батьківських сім'ях молоді з високим рівнем політичної активності події суспільно-політичного життя обговорювалися частіше, ніж у батьківських сім'ях молоді з низьким рівнем політичної активності. 8,63% відповідей молодих людей з низьким рівнем політичної активності свідчать про те, що в їхніх батьківських сім'ях взагалі не цікавилися політикою, порівняно з 1,19% відповідей молодих людей з високим рівнем політичної активності. Виявлено також, що батьки молодих людей обох груп (8,33% та 7,91% відповідей респондентів з високим і низьким рівнем політичної активності) частіше виступають ініціаторами обговорення подій суспільно-політичного життя, ніж матері молодих людей обох груп (2,38% та 1,44% відповідей молодих людей з високим і низьким рівнем політичної активності).

Батьківські сім'ї молоді з високим рівнем політичної активності характеризуються середнім рівнем однорідності суспільно-політичних поглядів їх членів. Більшість молодих людей з високим рівнем політичної активності відмітили, що в їхніх батьківських сім'ях періодично виникали суперечки, пов'язані з обговоренням подій суспільно-політичного життя, але члени сім'ї знаходили спільну мову і досягали згоди (27,27% відповідей респондентів) або визнавали право кожного мати власну думку щодо політики (29,87% відповідей респондентів). Більшість молодих людей з низьким рівнем політичної

активності вказали, що в їхніх батьківських сім'ях ніхто особливо не цікавився політикою, тому суперечки стосовно політичних питань або не виникали (35,08% відповідей респондентів), а якщо й виникали, то завершувалися досягненням згоди (21,64% відповідей респондентів). Близько п'ятої частини відповідей молодих людей обох груп (19,48% – відповіді молоді з високим рівнем політичної активності та 21,64% – відповіді молоді з низьким рівнем політичної активності) свідчать про те, що в їхніх батьківських сім'ях була однастайність при обговоренні подій суспільно-політичного життя, при визначенні політичної позиції щодо суспільно-політичної ситуації. Встановлено, що батьки молодих людей обох груп (6,49% та 2,24% відповідей респондентів з високим і низьким рівнем політичної активності) частіше виступали ініціаторами суперечок, пов'язаних з обговоренням подій суспільно-політичного життя, ніж матері молодих людей обох груп (1,30% та 0,75% відповідей респондентів з високим та низьким рівнем політичної активності).

Результати порівняння форм політичної участі батьків двох груп молоді – з високим та низьким рівнем політичної активності – наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння форм політичної участі батьків молоді з високим та низьким рівнем політичної активності

Форми політичної участі батьків	Молодь з високим рівнем політичної активності (M±σ)	Молодь з низьким рівнем політичної активності (M±σ)	Вірогідність різниці за t-критерієм Стьюдента
Читання періодичних видань політичного змісту батьком матір'ю	4,48±2,055 4,14±1,826	2,74±1,758 2,48±1,527	p≤0,01 p≤0,01
Прослуховування теле- і радіопрограм політичної тематики батьком матір'ю	5,44±1,602 4,89±1,606	3,92±1,988 3,35±1,819	p≤0,01 p≤0,01
Участь у політичних виборах (голосування) батька матері	5,73±1,837 5,67±1,861	4,52±2,166 4,36±2,271	p≤0,01 p≤0,01
Участь у роботі політичних партій, громадських об'єднань політичного			

спрямування батька матері	2,36±2,073 2,46±2,136	1,97±1,690 1,75±1,447	--- p≤0,05
Участь у масово-політичних акціях батька матері	1,67±1,310 1,68±1,432	1,57±1,291 1,21±0,661	--- p≤0,01

Первинний статистичний аналіз форм політичної участі батьків молоді з високим та низьким рівнем політичної активності показав, що батьки молодих людей обох груп віддають перевагу психологічним формам залученості до політичного життя, тобто прагнуть насамперед бути в курсі подій, пов'язаних з питаннями політики, здобуваючи політичну інформацію через ЗМІ. У той же час вони рідко залучаються до політичного життя в формах, що передбачають дієвий вплив на політичний процес (виключенням є електоральна участь).

Аналіз статистично значущих відмінностей в формах політичної участі батьків молоді обох груп свідчить про те, що батьки молодих людей з високим рівнем політичної активності більшою мірою залучаються до політичного життя, ніж батьки молодих людей з низьким рівнем політичної активності. Вони частіше звертаються до різних ЗМІ (преса, радіо, телебачення) для ознайомлення з колом проблем, пов'язаних з питаннями політики, а також частіше обирають шляхом голосування депутатів у представницькі органи державної влади й органи місцевого самоврядування. Помітною є різниця в рівні залученості до політичного життя матерів обох груп молоді. Матері молодих людей з високим рівнем політичної активності відзначаються вищим рівнем як психологічної, так і дієвої залученості до політичного життя, ніж матері молодих людей з низьким рівнем політичної активності: вони не лише активніше звертаються до різних ЗМІ як джерела політичного інформування, але й частіше голосують на політичних виборах, виконують певні обов'язки в політичних організаціях, відстоюють спільно з іншими людьми ті або інші політичні ідеї. На нашу думку, ці дані підтверджують поширене в науковій літературі твердження про особливу роль матері в політичній соціалізації дитини в сім'ї, відповідно до якого тісний психологічний зв'язок між матір'ю

та дитиною сприяє тому, що саме від матері дитина переймає більшість моделей політичної поведінки.

Не виявлено істотної різниці в соціально-економічному статусі батьківських сімей молоді з високим та низьким рівнем політичної активності. 32,84% батьків і 36,11% матерів молодих людей з високим рівнем політичної активності та 32,78% батьків і 44,88% матерів молодих людей з низьким рівнем політичної активності мають вищу освіту; 46,27% батьків і 44,44% матерів молодих людей з високим рівнем політичної активності та 36,13% батьків і 34,65% матерів молодих людей з низьким рівнем політичної активності – неповну вищу або середню спеціальну освіту; 20,89% батьків і 19,45% матерів молодих людей з високим рівнем політичної активності та 30,09% батьків і 20,47% матерів молодих людей з низьким рівнем політичної активності – повну середню або неповну середню освіту. Переважна більшість молодих людей з високим та низьким рівнем політичної активності вказала на високий і середній рівень матеріальної забезпеченості їхніх батьківських сімей (76,39% та 68,99% відповідно).

Отже, батьківські сім'ї молодих людей з високим та низьким рівнем політичної активності мають незначні відмінності в соціально-економічному статусі, які стосуються насамперед рівня освіти батьків і матерів: батьки молодих людей з високим рівнем політичної активності мають вищий рівень вищої, неповної вищої та середньої спеціальної освіти, ніж батьки молодих людей з низьким рівнем політичної активності; у свою чергу, матері молодих людей з низьким рівнем політичної активності мають вищий рівень вищої освіти, ніж матері молодих людей з високим рівнем політичної активності. Оскільки переважна більшість батьків і матерів молодих людей обох груп мають достатньо високий рівень освіти, встановлені відмінності не здійснюють, на нашу думку, помітного впливу на рівень політичної активності молоді.

Не зафіксовано істотної різниці в психологічних особливостях виховання в батьківських сім'ях молоді з високим та низьким рівнем політичної активності. Переважна більшість молодих людей обох груп (більше 85%

відповідей респондентів як з високим, так і з низьким рівнем політичної активності) вказали, що вони виховувалися в повних сім'ях (мати та рідний / нерідний батько). Більше 75% відповідей молодих людей як з високим, так і з низьким рівнем політичної активності свідчать про те, що стосунки в їхніх батьківських сім'ях ґрунтувалися на любові, взаємоповазі, взаємопідтримці: у батьківських сім'ях до них ставилися або з ніжністю, уважністю, повагою при розумній вимогливості та прагненні допомогти, або з лагідністю і турботою, які поєднувалися з недостатньою увагою до повсякденних потреб. Тільки незначна частина молодих людей обох груп (близько 5% відповідей молоді як з високим, так і з низьким рівнем політичної активності) вказала на байдуже або вороже ставлення до них у батьківських сім'ях. Близько 40% відповідей молодих людей як з високим, так і з низьким рівнем політичної активності свідчать про те, що вони люблять своїх батьків, часто звертаються до них за порадою і допомогою. У свою чергу, близько 60% відповідей молодих людей як з високим, так і з низьким рівнем політичної активності вказують на те, що вони не завжди досягають згоди зі своїми батьками. На нашу думку, це можна пояснити віковими закономірностями періоду молодості, коли прагнення молодих людей до самовизначення та самоствердження не завжди узгоджується за своїм змістом з очікуваннями і бажаннями їхніх батьків. Отже, не виявлено характерних відмінностей в психологічних особливостях виховання в батьківських сім'ях молоді з високим та низьким рівнем політичної активності, які могли б здійснювати вплив на її залученість до політичного життя.

Аналіз особливостей спілкування в первинних соціальних групах у двох групах молоді – з високим та низьким рівнем політичної активності – дозволив виявити статистично значущі відмінності за такими показниками, як „частота обговорення політичної інформації з оточуючими людьми” та „суб'єктивна оцінка значущості думки оточуючих людей для формування політичних орієнтацій у минулому і тепер”.

Результати порівняння частоти обговорення політичної інформації з оточуючими людьми двох груп молоді – з високим та низьким рівнем політичної активності – наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняння частоти обговорення політичної інформації з оточуючими людьми молоді з високим та низьким рівнем політичної активності

Категорії людей, з якими молодь обговорює явища суспільно-політичного життя	Молодь з високим рівнем політичної активності (M±σ)	Молодь з низьким рівнем політичної активності (M±σ)	Вірогідність різниці за t-критерієм Стьюдента
Члени сім'ї, родичі	4,82±1,568	2,81±1,526	p≤0,01
Друзі, приятелі	4,65±1,503	2,77±1,698	p≤0,01
Колеги по роботі, товариші по навчанню	3,74±1,808	2,26±1,465	p≤0,01
Керівництво, викладачі	2,85±1,717	1,92±1,230	p≤0,01
Сусіди	2,78±1,966	1,79±1,418	p≤0,01
Випадкові, незнайомі люди	2,06±1,472	1,38±0,896	p≤0,01
Представники політичних партій, громадських організацій	2,60±1,709	1,40±0,881	p≤0,01

Первинний статистичний аналіз частоти обговорення політичної інформації з оточуючими людьми молоддю з високим та низьким рівнем політичної активності показав, що молоді люди обох груп частіше обмінюються політичними повідомленнями з такими категоріями людей, як члени сім'ї, родичі; друзі, приятелі; колеги по роботі, товариші по навчанню; рідше – з такими категоріями людей, як керівництво, викладачі; сусіди; випадкові, незнайомі люди, представники політичних партій, громадських організацій.

Аналіз статистично значущих відмінностей частоти обговорення політичної інформації з оточуючими людьми молоді з високим та низьким рівнем політичної активності вказує, що молодь обох груп частіше обмінюється думками, міркуваннями, враженнями щодо подій суспільно-політичного життя з тими представниками мікросередовища, з якими її пов'язують близькі міжособистісні стосунки, що ґрунтуються на кровній спорідненості, духовій близькості, спільних навчальних або професійних інтересах. Встановлено, що

молодь з високим рівнем політичної активності має вищий рівень політизації мікросередовища, ніж молодь з низьким рівнем політичної активності: в її мікросередовищі частіше обмінюються думками, міркуваннями, враженнями щодо подій суспільно-політичного життя різні категорії людей – як ті, з якими вона спілкується постійно, так і ті, з якими вона спілкується за збігом обставин. Оскільки невідомо, хто виступає ініціатором такого спілкування, ми припускаємо, що молодь з високим рівнем політичної активності шукає або створює необхідне мікросередовище власними зусиллями.

Результати порівняння суб'єктивної оцінки значущості думки оточуючих людей для формування політичних орієнтацій у минулому і тепер двох груп молоді – з високим та низьким рівнем політичної активності – наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Порівняння суб'єктивної оцінки значущості думки оточуючих людей для формування політичних орієнтацій молоді з високим та низьким рівнем політичної активності

Категорії людей, на яких молодь орієнтувалася (орієнтується) при формуванні своїх політичних орієнтацій	Молодь з високим рівнем політичної активності (M±σ)	Молодь з низьким рівнем політичної активності (M±σ)	Вірогідність різниці за t-критерієм Стьюдента
Формування політичних поглядів у минулому			
– батьком	3,78±2,116	2,73±1,811	p≤0,01
– матір'ю	3,65±1,951	2,62±1,812	p≤0,01
– друзями, приятелями	2,76±1,804	1,99±1,487	p≤0,01
– колегами по роботі, товаришами по навчанню	2,49±1,644	1,65±1,240	p≤0,01
– керівництвом, викладачами	2,17±1,538	1,82±1,389	---
– сусідами	1,49±0,964	1,48±1,119	---
– представниками політичних партій, громадських організацій	2,74±1,979	1,73±1,365	p≤0,01
Авторитет при визначенні власної політичної позиції тепер			
– батька	4,24±2,154	2,96±1,969	p≤0,01
– матері	4,04±2,119	3,27±2,026	p≤0,01
– друзів, приятелів	2,54±1,695	2,02±1,453	p≤0,05
– колег по роботі, товаришів по навчанню	2,29±1,458	1,78±1,275	p≤0,01

– керівництва, викладачів	1,99±1,379	1,78±1,226	---
– сусідів	1,53±0,978	1,54±1,163	---
– представників політичних партій, громадських організацій	2,71±2,038	1,66±1,156	p≤0,01

Первинний статистичний аналіз суб'єктивної оцінки значущості думки оточуючих людей для формування політичних орієнтацій у групах молоді з високим та низьким рівнем політичної активності показав, що молодь обох груп орієнтується насамперед на думки батька й матері при формуванні політичних поглядів і визначенні власної політичної позиції як у минулому, так і тепер.

Аналіз суб'єктивної оцінки значущості думки оточуючих людей для формування політичних орієнтацій молоді з високим та низьким рівнем політичної активності показує, що молодь як з високим, так і з низьким рівнем політичної активності орієнтується передусім на батьківську сім'ю при визначенні власних думок, суджень, переконань, пов'язаних з питаннями політики, а також при виборі моделей політичної поведінки. Встановлено, що молодь з високим рівнем політичної активності має більше усталених, важливих для неї комунікативних зв'язків з політизованим мікросередовищем, ніж молодь з низьким рівнем політичної активності. Вона вказує на значущість для неї думок людей, які є компетентними в питаннях політики, а також людей стосунки з якими ґрунтуються на кровній спорідненості, духовній близькості, спільних навчальних або професійних інтересах, для становлення своїх політичних поглядів та позицій як у минулому, так і тепер.

Висновки. Аналіз психологічних особливостей мікросередовища молоді з високим та низьким рівнем політичної активності свідчить про те, що з усіх первинних соціальних груп найбільший вплив на її політичні погляди та орієнтації здійснює батьківська сім'я. Деяко менший вплив здійснюють ті первинні соціальні групи, з представниками яких молодь обох груп знаходиться в дружніх або неофіційних ділових стосунках (друзі, приятелі; колеги по роботі, товариші по навчанню). Вплив на політичні погляди та орієнтації представників тих первинних соціальних груп, які мали б організувати

процес політичного виховання молоді, є незначним (викладачі, представники політичних партій, громадських організацій).

Встановлено, що психологічними особливостями мікросередовища молоді з високим рівнем політичної активності є вищий рівень політизації як сімейного, так і позасімейного соціального оточення, наявність усталених комунікативних зв'язків з політизованим соціальним оточенням, вищий рівень залученості батьків до соціальних процесів суспільства, порівняно з психологічними особливостями мікросередовища молоді з низьким рівнем політичної активності. Поряд з тим, подальшої розробки потребує проблема розкриття характеру зв'язку психологічних особливостей мікросередовища та макросоціальних процесів суспільства.

Література

1. Авер'янова Г.М. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства / Г.М. Авер'янова, Н.М. Дембицька, В.В. Москаленко – К. : „ППП”, 2005. – 307 с.
2. Вашутін О. Політична соціалізація молоді в сім'ї і становлення політичної психології індивіда / О. Вашутін // Людина і політика. – 2000. – №5. – С. 67-71.
3. Вятр Е. Социология политических отношений / Ежи Вятр; пер. с польского В.И. Скляра, А.Н. Николаева. – М. : Издательство „Прогресс”, 1979. – 464 с.
4. Гончаров Д.В. Введение в политическую науку / Д.В. Гончаров, И.Б. Гоптарева. – М. : Юристъ, 1996. – 232 с.
5. Даниленко Н. Засоби масової комунікації і політична соціалізація особистості / Н. Даниленко // Соціальна психологія. – 2004. – №4 (6). – С. 61-70.
6. Турівний В.П. Освітні проблеми політичної соціалізації // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : [зб. наук. праць Інституту соціальної та політичної психології АПН України / наук. ред. М.М. Слюсаревський ; упоряд. Л.А. Найдьонова, Л.П. Черниш]. – К. : Міленіум, 2005. – Вип. 4. – С. 240-246.